

STRUČNI ČLANAK

Dr Vukan Slavković*

KRIVIČNOPRAVNO REGULISANJE PORNOGRAFIJE U SAVREMENOM ZAKONODAVSTVU

Apstrakt: Mnogo teškoća kod definisanja pornografije nastaje zbog nepostojanja konsenzusa o tome šta taj termin podrazumeva. Pornografski materijal predstavlja žene kao seksualne objekte i stoga ih može direktno ili indirektno viktimizirati. Odsustvo konsenzusa po pitanju date definicije stvara teškoće prilikom određivanja sadržaja pornografije, a budući da je internet stvorio nove mogućnosti za snimanje i distribuciju takvog materijala, pornografska produkcija je postala lako dostupna. Ova praksa predstavlja poseban izazov za krivično gonjenje i primenu zakona jer krivična dela izvršena putem interneta često nemaju granice.

Ključne reči: pornografija, erotika, seksualna aktivnost, moral, opscenost.

*Pelle Cupidineos toto conamine luxus
Ne tua possideat pectora ceca Venus
(Lucas Cranach der Ältere)¹*

1. UVOD

Seksualne želje izvor su različitih postupaka pojedinaca i razlog mnogih oblika ponašanja koji naizgled nemaju veze sa tim motivom, iako su stvarno izazvani njime. Ovo je zbog toga što zadovoljenje seksualnih želja u velikom stepenu zavisi od shvatanja sredine u kojoj pojedinac živi. Društveni uticaji stvorili su veoma plastičan motiv, koji se zadovoljava na različite načine.

O ovome svedoče antropološki podaci koji govore o različitim oblicima ponašanja u vezi sa zadovoljenjem seksualnog motiva: o razlikama u

* Doktor pravnih nauka, Niš
e-mail: vukanslavkovic@yahoo.com

1 „Svim silama goni Kupidonovo sladostrašće, inače tvojom zaslepljenom dušom zavladaće Venera.”

idealu ženske lepote, o razlikama u shvatanju o tome sa kojim je osobama dopušten seksualni odnos, o tome kada je takav odnos dopušten.² U toku celog svog života ljudi često dolaze u situacije u kojima će teško zadovoljiti svoje motive ili će to čak biti nemoguće. U svim tim slučajevima moraju se prilagođavati, odnosno moraju ulagati posebne napore i preduzimati različite postupke da bi savladali smetnje koje su se isprečile zadovoljavanju njihovih motiva.³ Sukob želje i razuma i nadmoć želje pokazuje da je razumu potrebno još nešto drugo da bi pokrenulo čoveka, ali da ga ni žudnja ne pokreće po nužnosti kao marionetu (inače suzdržanost ne bi bila moguća, niti bi bila poštovana kao vrlina), tj. pokazuje da čovek uvek može reći *ne* svojim željama ili nagonima.⁴ U savremenom društvu veoma je teško razgraničiti pornografiju od erotike jer su oba pojma povezana sa seksualnom stranom čovekovog života. Značenje izraza „pornografija” (grč. *porneia, graphia*) određuje se kao bestidna umetnost i širenje u narod bludničenja putem književnosti, dok je pornograf pisac ili slikar bestidnih, skarednih ili razvratnih dela, naročito iz života bludnica. Sa druge strane, reč „erotika” (grč. *eros: spolna ljubav*) posmatra se kao veština vođenja ljubavi, nauka o ljubavi.⁵

Francuska je prva država koja je uvela zaštitu društvenog morala od pornografskog materijala, tako što je dekretom od 19. jula 1791. godine inkriminisala objavljivanje nepristojnih izdanja, dok je Velika Britanija 1857. godine zabranila promet predmeta pornografske sadržine.⁶ Na međunarodnom planu prvi dokument usmeren na borbu protiv distribucije proizvoda pornografskog karaktera bio je Sporazum o suzbijanju prometa nemoralnih publikacija zaključen u Parizu 4. maja 1910. godine. Suprotstavljanje širenju pornografije nastavljeno je donošenjem Međunarodne konvencije o suzbijanju prometa i trgovine nemoralnim publikacijama iz 1923. godine.

Prema Konvenciji, kažnjavanju podležu izrada i držanje predmeta, crteža, gravira, slika, štampanih izdanja, prikaza, plakata, amblema, fotografija, kinematografskih izdanja i drugih predmeta pornografskog karaktera. Oba akta izmenjena su i dopunjena protokolima iz 1947. i 1949. godine, a FNRJ je prihvatila ove međunarodne ugovore.⁷

2 Rot, N., 1990, *Opšta psihologija*, Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, str. 198.

3 Rot, N., 1969, *Psihologija ličnosti*, Beograd, Zavod za izdavanje udžbenika, str. 127.

4 Aristotel, 2012, *O duši: parva naturalia*, Beograd, PAIDEIA, str. 187.

5 Vujaklija, M., 1997, *Leksikon stranih reči i izraza*, Beograd, Prosveta, str. 290, 706.

6 Любавина, М. А., 2012, О преступлениях, связанных с распространением порнографических материалов или предметов, *Криминалистъ*, 2 (11), стр. 35.

7 *Službeni vesnik Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ*, br. 2/51.

2. POJAM PORNOGRAFIJE

Fenomen pornografije ima vrednosno-negativnu kvalifikaciju, ali kriterijum po kojem se on određuje u znatnoj meri je relativan, zavisno od običaja, ideoloških i religioznih uverenja, važećih moralnih normi u jednom društvu ili društvenoj grupi.⁸ Ima i društava u kojima takav pojam i moralna osuda s njim povezana uopšte ne postoje ili su granice tolerancije toliko široke da ih praktično nema. Postojanje i širenje pornografije oslanja se na izvesne elemente primitivne radoznalosti usmerene na ono što se po važećim moralnim normama mora skrivati (nago telo, seksualni akt).⁹ Ovu društvenu pojavu je teško determinisati jer njena definicija varira od osobe do osobe, od kulture do kulture i sl. Termin „pornografija” u širem smislu označava materijal koji je seksualno eksplicitan ili, tačnije, seksualno eksplicitan materijal koji za primarni cilj ima izazivanje seksualnog uzbuđenja kod gledalaca.

Prema trećem shvatanju, to je seksualno eksplicitan materijal koji subordinira ženu ili kojim se nanosi zlo ženama i deci.¹⁰ Osobenost pornografije, koja je razlikuje od erotskog prikazivanja, ogleda se u tome da se pažnja gledaoca fokusira na polne organe ili kontakt sa njima. Optički utisak ostaje put na kome se najčešće budi libidonozno uzbuđenje, a sa čijom prohodnošću računa prirodna selekcija time što razvija seksualni objekt do lepote. Pokrivanje tela, koje napreduje sa kulturom, budi seksualnu radoznalost koja teži da dopuni seksualni objekt otkrivanjem skrivenih delova, a koji se može pretvoriti („sublimirati”) u umetničko ako se interesovanje preusmeri sa genitalija na oblik celog tela. Zadržavanje kod

8 Vatra koju je zapalila nebeska Venera koristi zemaljska, a prirodni nagon, zato što je dugo bio zapostavljen, neretko se sveti utoliko neograničenijim gospodstvom. (Schiller, F., 1967, *O lepom*, Beograd, Kultura, str. 92). Slika „Venera i Amor” (1509) predstavlja prvi severnoevropski prikaz obnažene antičke boginje ljubavi i lepote, a takođe i prvo slikarsko delo koje je sačinio Lucas Cranach der Ältere na temu antičke mitologije. Lik Venere stekao je značenje etalona ženske lepote, gracioznosti i elegancije. Uvodeći ovaj lik u nemačku umetnost, Cranach ipak nije mogao da zaobiđe natpis koji opominje na telesna iskušenja. Na levoj strani je zmaj sa podignutim krilima, a u pozadini, iza Venerine glave su latinski stihovi: „Svim silama goni Kupidonovo sladostrašće, inače tvojom zaslepljenom dušom zavladaće Venera”. Takva interpretacija odgovarala je duhu nemačkog humanizma, sa njegovim strogim religioznim moralom. (Никитин, Н. Н., 1992, *Немецкая и австрийская живопись XV–XVI-II веков (Эрмитаж)*, Санкт-Петербург, ИСКУССТВО-СПБ, стр. 320). Zapovest koja se neizgovorena krije iza zabrana tabua (koje su inače veoma promenljive u zavisnosti od mesta i vremena) prvobitno je jedna jedina: „Čuvaj se gneva demona”. (Freud, S., 1981, *O seksualnoj teoriji – totem i tabu*, Novi Sad, Matica srpska, str. 147).

9 Grupa autora, 1986, *Opšta enciklopedija, deo treći*, Beograd, Prosveta, str. 49.

10 Casavant, L., Robertson J. R., *The Evolution of Pornography Law in Canada*, (<http://www.parl.gc.ca/Content/LOP/researchpublications/843-e.htm>, 09.05. 2014).

ovog intermedijarnog seksualnog cilja seksualno naglašenog ponašanja pripada u izvesnoj meri većini normalnih, čak im daje mogućnost da izvesnu količinu svog libida uprave na više, umetničke ciljeve. Ali, naprotiv, uživanje u posmatranju postaje perverzija ako se ograničava isključivo na genitalije. Sila koja se suprotstavlja uživanju u posmatranju i eventualno ga sprečava jeste *stid*.¹¹

Neki ljudi bilo koji prikaz nagote ili seksualne aktivnosti smatraju pornografijom. Ono što je za jedne neugodno, za druge nije seksualni sadržaj *per se* ili „erotika” koji prikazuje normalnu dobrovoljnu seksualnu aktivnost, već materijal u kome su jedan ili više učesnika uniženi ili zlostavljani na neki način. Prema tom shvatanju, pornografija je materijal koji odobrava ili podstiče seksualno ponižavanje. Ovakvo razlikovanje prevazilazi konvencionalne definicije zato što to znači da se veoma eksplicitan seksualni prikaz smatra „erotikom”, dok seksualni materijal koji je relativno implicitan, ali sa *demeaning* sadržinom može biti nazvan „pornografijom”. Sa druge strane, konvencionalna pornografija ponižava голу ženu, a dokazano je da takav materijal predstavlja žene kao seksualne objekte i stoga ih može viktimizirati, direktno ili indirektno. Odsustvo konsenzusa po pitanju date definicije stvara teškoće prilikom određivanja sadržaja pornografije.

Ipak, nema sumnje da je pornografska produkcija lako dostupna budući da je internet stvorio nove mogućnosti za snimanje (*downloading*) i distribuciju takvog materijala. Ova praksa predstavlja poseban izazov za krivično gonjenje i primenu zakona jer krivična dela izvršena putem interneta često nemaju granice.¹²

U krivičnom pravu pod pornografijom se podrazumeva očigledno prikazivanje polnog odnosa ili polnih organa koje nema za cilj edukativnu, naučnu, umetničku ili sličnu funkciju, već se njen cilj praktično iscrpljuje u podsticanju seksualnog nagona.¹³ U međunarodnim pravnim aktima ne postoji čak ni pokušaj da se u opštoj formi definišu pojam i obeležja pornografije. Takva pozicija međunarodnog zakonodavca je razumljiva. U praksi se pod pornografijom podrazumeva veoma širok krug prikazivanja i opisivanja seksualne sadržine budući da se u društvenoj svesti nije formiralo jednoznačno shvatanje. Ispostavilo se da to isključuje mogućnost razrade opštepriznate definicije pornografije. U prvom redu, to izaziva teškoće u dokazivanju krivičnih dela razmatrane kategorije, što iziskuje obavezno korišćenje specijalnih znanja iz oblasti seksologije, te-

11 Freud, S., 1981, str. 33–34.

12 Casavant, L., Robertson J. R., *The Evolution of Pornography Law in Canada*, (<http://www.parl.gc.ca/Content/LOP/researchpublications/843-e.htm>, 09. 05. 2014).

13 Jovašević, D., 2006, *Leksikon krivičnog prava*, Beograd, Službeni glasnik, str. 582.

orije umetnosti i psihologije. U definicijama pornografije koje predlažu pravni teoretičari ukazuje se da ona predstavlja krajnje nepristojno, cinično, vulgarno – naturalističko prikazivanje i opisivanje polnog odnosa ili svega vezanog za seksualni život. Budući da je polni odnos sadržina ne samo pornografije već i erotike, a takođe i mnogih umetničkih dela i naučnih radova, ono po čemu se pornografija razlikuje u odnosu na nepornografiju obično se formuliše kategorijama kao što su „nepristojan”, „ciničan”, „vulgaran”, „naturalistički”.¹⁴

3. NEZAKONITI PROMET PORNOGRAFSKIH PREDMETA U SRBIJI I UPOREDNOM ZAKONODAVSTVU

3.1. ZAKONODAVSTVO REPUBLIKE SRBIJE

Krivično delo „Prikazivanje pornografskog materijala” uvedeno je izmenama i dopunama Krivičnog zakona SFRJ iz 1990. godine¹⁵, čime je znatno sužena kriminalna zona u odnosu na ranije postojeću inkriminaciju. Krivičnim zakonikom iz 2005. godine¹⁶ uvedeno je krivično delo „Prikazivanje pornografskog materijala i iskorišćavanje dece za pornografiju” (član 185). Pod uticajem Konvencije o kompjuterskom kriminalitetu iz 2001. godine, Zakonom o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika iz 2009. godine menja se naziv krivičnog dela u „Prikazivanje, pribavljanje i posedovanje pornografskog materijala i iskorišćavanje maloletnika za pornografiju”.

Za propisivanje ovog dela od značaja su i Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima deteta iz 1990. godine, i to posebno odredba člana 34. u kome je, između ostalog, predviđeno da se članice obavezuju da preduzimaju različite mere za sprečavanje „eksploatatorskog korišćenja dece u pornografskim predstavama i časopisima”, kao i preporuka Saveta Evrope o seksualnoj eksploataciji, pornografiji i prostituciji i trgovini decom i mlađim punoletnicima iz 1991. godine.¹⁷ Prema stavu 1. člana 185. KZ RS, „ko maloletniku proda, prikaže ili javnim izlaganjem ili na drugi na-

14 Дьяченко, А., Цымбал, Е., 2004, Подходы к регламентации нормативного определения порнографии, *Уголовное право*, 4, стр. 101–102.

15 Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakona SFRJ, *Sl. list SFRJ*, br. 3/90 i 38/90.

16 Krivični zakonik Srbije, *Sl. glasnik RS*, br. 85/05, 88/05, 107/05, 72/09, 111/09 i 121/12.

17 Stojanović, Z., Perić, O., 2003, *Krivično pravo, Posebni deo*, Beograd, Pravni fakultet, str. 192–193.

čin učini dostupnim tekstove, slike, audio-vizuelne ili druge predmete pornografske sadržine ili mu prikaže pornografsku predstavu, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do šest meseci.” Delo ima tri teža oblika: a) kada se maloletnik iskoristi za proizvodnju slika, audio-vizuelnih ili drugih predmeta pornografske sadržine ili za pornografsku predstavu (stav 2), b) ako je delo iz st. 1. i 2. ovog člana izvršeno prema detetu (stav 3) i c) kada neko pribavlja za sebe ili drugoga, poseduje, prodaje, prikazuje, javno izlaže ili elektronski ili na drugi način čini dostupnim predmete pornografske sadržine nastale iskorišćavanjem maloletnog lica (stav 4).

Uz kaznu se obavezno izriče i mera bezbednosti oduzimanja ovih predmeta (stav 5). U pogledu krivice potreban je umišljaj učinioaca.¹⁸ Predmetima pornografskog sadržaja, odnosno takvim materijalom smatraju se pre svega oni koje zakonodavac posebno navodi, a to su tekstovi, slike i audio-vizuelni predmeti, ali to mogu biti i drugi predmeti čija je sadržina pornografskog karaktera, dok se pornografska predstava odnosi na tzv. *live show* i *peep show*.

Srbija je uskladila svoje nacionalno zakonodavstvo sa normama međunarodnog prava, s obzirom na to da povećana društvena opasnost prometa dečje pornografije zahteva strožu reakciju. U vezi sa ovim odredbama Krivičnog zakonika Srbije pokreće se niz pitanja: Kakva se prikazivanja maloletnika mogu smatrati pornografskim? Da li je moguće koristiti opšte kriterijume u odnosu na pornografsko prikazivanje maloletnika ili je poželjno koristiti dopunske? Za dobijanje odgovora na postavljena pitanja celishodno je rukovoditi se normama međunarodnog prava. U članu 2. Fakultativnog protokola o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji, uz Konvenciju o pravima deteta (Njujork, 2000. godine), navodi se definicija dečje pornografije.

Ona je određena kao „bilo kakvo predstavljanje, bilo kojim sredstvom deteta u stvarnim ili simuliranim eksplicitnim seksualnim aktivnostima ili bilo kakvo predstavljanje seksualnih delova tela (primarnih i polnih organa deteta), prvenstveno u seksualne svrhe.”¹⁹ Karakterna razlika ove formulacije u odnosu na druge definicije pornografskog materijala ogleda se u odsustvu pojmova „cinično”, „naturalističko”, „nezdravo”, što značajno proširuje krug prikazivanja i radnji koje se odnose na dečju pornografiju u poređenju sa pornografskim prikazivanjima odraslih lica. Takođe, odustajanje od navedenih pojmova konkretizuje datu definiciju i čini je

18 Jovašević, D., 2006, str. 582–583.

19 *Fakultativni protokol o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji*, (<http://www.astra.org.rs/wp-content/uploads/2008/07/Fakultativni-protokol-o-prodaji-dece-decjoj-prostituciji-i-decjoj-pornografiji.doc.pdf>, 20. 10. 2014).

pogodnom za praktičnu primenu u pravosudnoj i ekspertnoj delatnosti. Sa aspekta međunarodnopravnih normi dečja pornografija podrazumeva:

- prikazivanje deteta koje vrši stvarni ili simulirani eksplicitni seksualni akt ili radnje koje ga zamenjuju (felaciju, kunilingus, masturbaciju);
- prikazivanje polnih organa deteta u seksualne svrhe, uključujući njihovu stimulaciju od strane odraslog lica, druge dece ili životinja.²⁰

Bilo bi svrsishodno uključiti ovu definiciju u svojstvu odredbe člana 185. Krivičnog zakonika Srbije.

3.2. VELIKA BRITANIJA

Krivično delo „Posedovanje ekstremnog pornografskog materijala” propisano je u odeljku 5, u članovima 63. do 67. *Criminal Justice and Immigration Act*-a iz 2008. godine, koji je stupio na snagu 26. januara 2009. godine. Članovi 63. do 67. inkriminišu držanje pornografskog materijala u kome su sadržane radnje koje predstavljaju pretnju po ljudski život; radnje koje imaju (ili će verovatno imati) za posledicu ozbiljnu povredu anusa, grudi ili genitalija određenog lica; bestijalnost; nekrofilija. Ove odredbe predviđaju izuzimanje klasifikovanih filmova, kao i kazne u slučaju izvršenja datog krivičnog dela. „Klasifikovani rad” je video-materijal za koji je nadležni organ izdao klasifikacioni sertifikat. „Video-materijal” i „klasifikacioni sertifikat” imaju isto značenje kao i u *Video Recordings Act*-u iz 1984. godine.

„Nadležni organ” određen je od strane ministarstva iz člana 4. datog zakona. Kazne za posedovanje ekstremnog pornografskog materijala propisane su u članu 67. Prema stavu 2. ovog člana, osim kada se na krivično delo primenjuje stav 3, okrivljeni se kažnjava: a) prekršajno, zatvorom u trajanju koje ne prelazi „relevantan period” ili novčanom kaznom koja nije u iznosu većem od zakonskog maksimuma. Takođe, može se osuditi na obe kazne i b) krivično, zatvorom u trajanju do tri godine, novčanom kaznom, ili sa obe sankcije. Prema stavu 3, ako se krivično delo odnosi na materijal koji ne prikazuje nijednu od radnji iz člana 63. stav 7. tačka (a) ili (b), okrivljeni se kažnjava: a) prekršajno, zatvorom u trajanju koje ne prelazi „relevantan period” ili novčanom kaznom koja nije u iznosu većem od zakonskog maksimuma ili sa obe sankcije i b) krivično, zatvorom u trajanju do dve godine, novčanom kaznom ili sa obe sankcije. U stavu 2.

20 Дьяченко, А., Цымбал, Е., 2004, стр. 102.

tačka (a) i stavu 3. tačka (a) „relevantan period” u Engleskoj i Velsu označava godinu dana, a u Severnoj Irskoj – šest meseci.

Član 68. Zakona i dodatak br. 14 obezbeđuju usklađenost ovog krivičnog dela sa obavezama koje ima Velika Britanija prema *E-commerce* direktivi (Directive 2000/31/EC) u pogledu usluga koje pruža internet industrija. Za postojanje krivičnog dela propisanog članom 63, tužilac mora da dokaže:

1. da je materijal pornografske sadržine;
2. da je materijal ekstreman, tj. veoma uvredljiv, gnusan ili na bilo koji način ima opscen karakter;
3. da materijal na eksplicitan i realistički način prikazuje neku od ekstremnih radnji propisanih u članu 63. (7).²¹

Home Office/Scottish Executive consultation predviđa da se pojačana kontrola ekstremnog pornografskog materijala zasniva na: a) želji da se zaštite lica koja učestvuju u stvaranju seksualnog materijala koji sadrži nasilje, okrutnost ili ponižavanje, koja mogu postati žrtve zločina nezavisno od toga da li na to dobrovoljno pristaju ili ne i b) želji da se društvo, a naročito deca, zaštite od izlaganja takvim materijalima kojima pristup ne može više biti kontrolisan kroz zakonodavstvo koje bi pratilo distribuciju i objavljivanje, a koje može pojačati zainteresovanost za nasilnu ili devijantnu seksualnu aktivnost.²²

Criminal Justice and Immigration Act iz 2008. godine važi za teritoriju Engleske, Velsa i Severne Irske. *Criminal Justice and Licensing Act* iz 2010. godine inkriminiše posedovanje ekstremnog pornografskog materijala u Škotskoj. Ovaj zakon ide još dalje od prethodnog jer obuhvata opscen pornografski materijal koji realistički prikazuje silovanje ili drugu seksualnu aktivnost koja ne uključuje saglasnost partnera. *Criminal Justice and Courts Bill 2013-2014*. prvi put je iznesen pred Donji dom Britanskog parlamenta 5. februara 2014. godine. On treba da dopuni *Criminal Justice and Immigration Act* i kreira krivično delo posedovanja pornografskog materijala koji prikazuje silovanje i drugu seksualnu aktivnost koja ne sadrži saglasnost partnera. Na taj način će vestminstersko zakonodavstvo biti usklađeno sa škotskim.

Na osnovu izveštaja Ministarstva pravde, koje se tiče navedenog predloga zakona, postoje dokazi da gledanje takvog materijala može uticati na

21 *Extreme Pornography*, (http://www.cps.gov.uk/legal/d_to_g/extreme_pornography/, 05.05. 2014).

22 Home Office/National Offender Management Service and Scottish Executive, *Consultation on the possession of extreme pornographic material*, August 2005, p. 11.

stavove mladih ljudi u pogledu seksualnog i nasilnog ponašanja. Takođe, izloženost nasilnoj pornografiji može muškarce učiniti agresivnijim prema ženama.²³

3.3. RUSKA FEDERACIJA

Prema Krivičnom zakoniku Ruske Federacije,²⁴ nezakonita izrada u cilju distribucije ili reklamiranja, distribucija, reklamiranje pornografskog materijala ili pornografskih predmeta, kao i nezakonita trgovina štampanim izdanjima, filmskim ili video-materijalom, prikazima ili drugim predmetima pornografskog karaktera sankcioniše se novčanom kaznom u rasponu od sto hiljada do trista hiljada rubalja ili u iznosu zarađene plate ili drugog prihoda osuđenog za period od jedne godine do dve godine ili prinudnim radom u trajanju do dve godine ili lišenjem slobode u istom roku. Neposredni objekt krivičnopravne zaštite je moral u sferi seksualnih odnosa. Predmet krivičnog dela su pornografski materijal i pornografski predmeti.

Pornografski materijal predstavljaju ilustrovana, grafička, literarna i druga izdanja u kojima se krajnje nepristojno, cinično, vulgarno naturalistički prikazuje polni odnos, anatomske i (ili) fiziološke detalje seksualnog akta i fokusira se pažnja na fizički kontakt polnih organa u cilju izazivanja seksualnog nagona. Pod pornografskim predmetima podrazumevaju se predmeti koji grubo naturalistički i detaljno prikazuju polne organe čoveka. Za razliku od KZ RSFSR, Krivični zakonik Ruske Federacije ustanovljava odgovornost samo za *nezakoniti* promet pornografskog materijala ili pornografskih predmeta. Nezakonitost navedenih radnji ogleđa se u narušavanju poretka ustanovljenog pravnim aktima za korišćenje pornografskog materijala ili pornografskih predmeta (npr. u medicinske svrhe ili kao didaktički materijal u profesionalnom obrazovanju).²⁵

One se vrše suprotno ustanovljenim pravilima ili bez odgovarajućeg rešenja organa izvršne vlasti koje određuje postupak i forme za ostvarivanje takvih radnji.²⁶ Nezakonita trgovina štampanim publikacijama, video-materijalom, slikama ili drugim predmetima pornografskog karaktera označava da se trgovina ostvaruje bez odgovarajućeg rešenja ili

23 Ministry of Justice, *Factsheet on the Criminal Justice and Courts Bill – Extension of the offence of Extreme Pornography (clause 16)*, February 2014, p. 1

24 Krivični zakonik Ruske Federacije, *Sl. glasnik RF*, br. 63-Ф3/96, član 242. (Nezakonita distribucija pornografskih materijala ili predmeta).

25 Рапор, А. И., 2011, *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации*, Москва, Проспект, стр. 183.

26 Наумов, А. В., 2004, *Российское уголовное право, Особенная часть*, Москва, Юридическая литература, стр. 471.

je trgovina formalno legalna ali se ostvaruje na nedopuštenim mestima, prodaje se maloletnicima, sadržaj materijala bitno se razlikuje od uslova za dobijanje dozvole itd.²⁷ Trgovina je uvek nezakonita, osim u slučaju prodaje navedenih predmeta korisnicima u istraživačke, medicinske ili naučne svrhe, na osnovu licence izdate za taj vid delatnosti.²⁸ Ovo obeležje krivičnog dela je potrebno budući da se na zakonskoj osnovi dopušta rad sa takvim materijalom u konkretnoj sferi delatnosti. Naročito se ne smatra za distribuciju pornografskog materijala: slanje na ekspertizu, izučavanje u naučne svrhe i sl.²⁹ Savremena seksologija koristi pornografski materijal (npr. video-filmove) u terapijske svrhe, pri lečenju određenih seksualnih poremećaja.³⁰

Privremeno uputstvo o starosnoj klasifikaciji audio-vizuelnih proizvoda iz 1999. godine, koje je propisao Državni komitet za kinematografiju Ruske Federacije, predviđa sledeće kriterijume koji isključuju mogućnost javnog prikazivanja i distribuciju filmova, programa i drugog vizuelnog materijala:

1. detaljno, u krupnom planu prikazivanje polnih organa, uz korišćenje direktnog rakursa;
2. naturalističko prikazivanje seksualnih odnosa u formi kojom se ponižava ljudsko dostojanstvo, detaljna fiksacija fiziologije seksualnih odnosa;
3. detaljno prikazivanje polnih organa i naturalističko ponavljanje seksualnih odnosa koje je samo sebi cilj;
4. javno prikazivanje polnih organa i naturalističko ponavljanje seksualnih odnosa koji zauzimaju pretežni deo ekranizovanog vremena (određuju sadržinu filma [vizuelnog materijala] ili većinu njegovih epizoda);
5. prikazivanje devijantnih varijanti seksualnog ponašanja, na primer, sadomazohizma, nekrofilije i zoofilije.

Federalnim zakonom No 162 od 8. decembra 2003. godine u Krivični zakonik Ruske Federacije unesen je član 242.1. pod nazivom „Proizvodnja i promet materijala ili predmeta sa pornografskim prikazivanjem malo-

27 Чекалин, А. А., Томин, В. Т., Сверчков, В. В., 2007, *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации*, Москва, Юрайт-Издат, стр. 323.

28 Рарог, А. И., Есаков, Г. А., Чучаев, А. И., Степалин, В. П., 2007, *Уголовное право России, Части Общая и Особенная*, Москва, Проспект, стр. 400.

29 Кругликов, Л. Л., 1999, *Уголовное право России, Часть Особенная*, Москва, БЕК, стр. 276.

30 Игнатов, А. Н., Красиков, Ю. А., 2000, *Уголовное право России, Особенная часть*, Москва, Норма, стр. 278.

letnika”. Ova odredba ustanovljava odgovornost za promet „materijala ili predmeta sa pornografskim prikazivanjem maloletnika, kao i angažovanje maloletnika za učešće u pornografskim predstavama”.³¹

3.4. KANADA

Mnogo teškoća kod definisanja pornografije nastaje zbog nepostojanja konsenzusa o tome šta taj termin podrazumeva. Osim amandmana iz 1993. godine, koji se odnosi na „dečju pornografiju”, kanadsko krivično pravo ne koristi izraz „pornografija” već „opscenost”. Uprkos tome što je definicija neodređena, mnogi ističu da je materijal koji prikazuje nasilje prema ženama (i ponižava ih) štetan i mora biti kontrolisan. U svakom slučaju, postoji veliko razilaženje po pitanju odgovarajuće strategije.

Po nekim shvatanjima, razlike u oblicima pornografije ogledaju se u količini „zlobe”. Takav materijal stvara kontinuum: korisnici su desenzitivizirani, odnosno postaju neosetljivi zahvaljujući „mekoj” pornografiji čija široka distribucija omogućuje da direktnija, škodljiva „tvrda” pornografija postane lakša za prihvatanje i realno podstiče njenu produkciju. Prema kanadskom krivičnom pravu, termin „pornografija” javlja se samo u članu 163.1. Krivičnog zakonika Kanade³² koji predviđa definiciju „dečje pornografije”. Pornografski materijal sa odraslim licima koja pristaju na to regulisan je u odredbi koja se odnosi na „opscenost” (član 163. KZ).

Drugim rečima, za razliku od dečje pornografije, pornografski materijal sa punoletnicima (koji dobrovoljno učestvuju) legalan je u Kanadi, ako nije „opscen” (skaredan). Kao rezultat toga, dečja pornografija je tajna (prikrivena) i mnogo se teže otkriva od pornografije sa odraslim osobama koja je lako dostupna u maloprodaji (DVD, video-kasete, knjige, časopisi, televizija i internet).³³

Krivični zakonik Kanade u odeljku 5. (*Sexual offences, public morals and disorderly conduct*) propisuje krivična dela koja predstavljaju povredu morala. Prema članu 163. učinilac ovog krivičnog dela je svako lice koje:

1. proizvodi, štampa, objavljuje, vrši distribuciju, stavlja u promet ili drži u cilju objavljivanja, distribucije ili prometa bilo kakav opscen štampani materijal, sliku, model ili fonografski zapis i sl.;
2. proizvodi, štampa, objavljuje, vrši distribuciju, prodaje ili drži u cilju objavljivanja, distribucije ili prometa “*crime comic*”.

31 Дьяченко, А., Цымбал, Е., 2004, стр. 102.

32 *Criminal Code – Lois du – Canadad.bGE&cad=rja* (<http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-46/>, 11.05.2014).

33 Casavant, L., Robertson, J. R., *The Evolution of Pornography Law in Canada*, (<http://www.parl.gc.ca/Content/LOP/researchpublications/843-e.htm>, 09.05.2014).

“*Crime comic*” podrazumeva časopis, magazin ili knjigu koji isključivo ili delimično sadrže ilustrovani materijal koji opisuje: a) stvarno ili fiktivno izvršenje krivičnog dela ili b) događaje povezane sa realnim ili fiktivnim izvršenjem krivičnog dela, nezavisno od toga da li su se desili pre ili posle izvršenja datog dela.

Kao što *Criminal Justice and Immigration Act* izričito navodi koji se pornografski materijal smatra „ekstremnim”, tako i ovaj zakon definiše pojam „opscenost”. Svaka publikacija smatraće se za opscenu ako je njena glavna karakteristika gruba eksploatacija polnog odnosa, ili seksualnog kontakta i zločina, okrutnosti, nasilja i odvratnosti.³⁴

Za razliku od Krivičnog zakonika Ruske Federacije, ovaj zakonik ne inkriminiše svaku nezakonitu izradu i distribuciju pornografskih predmeta sa odraslim licima, već samo onih koji se smatraju skarednim. Sa druge strane, oba zakonika inkriminišu promet predmeta sa pornografskim prikazivanjem maloletnika, što važi i za Krivični zakonik Srbije.

4. ZAVRŠNA RAZMATRANJA

Napadom na polnu slobodu povređuju se ili ugrožavaju polni moral i polna čast koja čini bitnu komponentu ljudskog dostojanstva. Polna sloboda znači slobodu odlučivanja lica da li će, kada, gde, na koji način i s kim stupiti u polne odnose.³⁵ Kao obrazloženje društvene opasnosti širenja pornografije navode se različiti argumenti. Između ostalog, ističe se da „pornografija izaziva nezdravu polnu strast i zadovoljenje seksualnih potreba u izopačenoj formi”. U krajnjoj meri, to je povezano ne samo sa moralnom i fizičkom degradacijom ličnosti nego i sa negativnim posledicama po moralna načela. Pornografija naročito veliku štetu nanosi maloletnicima, kod kojih još nije završeno fiziološko i psihičko sazrevanje. Teškoće u pogledu izrade jasne definicije pornografije povezane su sa potrebom korišćenja socijalno-kulturnih termina, kao što su „vulgarnost”, „cinizam” i „nepriстойnost”, čija se sadržina menja u zavisnosti od tradicije i moralnih shvatanja društva u određenoj etapi istorijskog razvoja.

Ocena o tome da li se predmetima pornografskog sadržaja vređa moral izvodi se iz načina na koji je ova materija u njima tretirana i opšteg shvatanja da li je takav način u skladu sa moralnim shvatanjima određenog društva i u određenom vremenu. Granica između pornografskog i slobodnijeg pristupa u prikazivanju i obradi tema iz polnog života nije bila nikada oštra, a ocenu o tome da li se vređa društveni moral nikada

34 *Criminal Code – Lois du – Canadad.bGE&cad=rja* (<http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-46/>, 11.05.2014).

35 Đurđić, V., Jovašević, D., 2010, *Krivično pravo, Posebni deo*, Beograd, Nomos, str. 71.

ne daje društvo u celini već njegovi pojedini predstavnici, koji ne moraju biti i verni interpretatori shvatanja društvenog morala. Sve to upućuje na obazrivost u oceni da li se neki spis, slika ili predmet mogu smatrati pornografijom.³⁶

Ako je u svetu prisutna tendencija pune ili delimične dekriminalizacije pornografije sa odraslim licima, inkriminisanje i oštro kažnjavanje dečje pornografije nije sporno. Sa druge strane, neodređenost terminologije koja se koristi u zakonodavstvu stvara ozbiljne probleme i često predstavlja prepreku za pozivanje na odgovornost lica koja izvrše navedena krivična dela. To potvrđuje neophodnost zakonskog definisanja pornografije i predmeta pornogafske sadržine.

Pornografska produkcija nema umetničku ili naučnu vrednost. Ona dehumanizuje seksualni odnos i na taj način obezvređuje ličnost. Od pornografije treba razlikovati erotiku (erotska izdanja) koja je takođe povezana sa prikazivanjem ljudskog tela ali ima za cilj da pokaže lepotu i savršenstvo, visinu moralnog odnosa polova (umetnička dela, slike, skulpture i sl.). Erotika pokazuje seksualnu stranu života čoveka ali, za razliku od pornografije, ne izaziva nezdravu, pohotnu polnu strast. Neće se smatrati pornografijom prikazivanje obnaženog tela i polnog odnosa kroz umetnička dela koja opisuju seksualni život bez grubog naturalizma, već samo sa elementima erotike.

LITERATURA

1. Aristotel, 2012, *O duši: parva naturalia*, Beograd, PAIDEIA.
2. Casavant, L., Robertson J. R., *The Evolution of Pornography Law in Canada*, (<http://www.parl.gc.ca/Content/LOP/researchpublications/843-e.htm>, 09.05.2014).
3. *Criminal Code – Lois du Canada*, (<http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-46/>, 11. 05. 2014).
4. Чекалин, А. А., Томин, В. Т., Сверчков, В. В., 2007, *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации*, Москва, Юрайт-Издат.
5. Дьяченко, А., Цымбал, Е., 2004, Подходы к регламентации нормативного определения порнографии, *Уголовное право*, 4.
6. Đurđić, V., Jovašević, D., 2010, *Krivično pravo, Posebni deo*, Beograd, Nomos.
7. *Extreme Pornography*, (http://www.cps.gov.uk/legal/d_to_g/extreme_pornography/, 05.05. 2014).
8. Freud, S., 1981, *O seksualnoj teoriji – totem i tabu*, Novi Sad, Matica srpska.

36 Lazarević, Lj., 2011, *Komentar Krivičnog zakonika*, Beograd, Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu, str. 638–639.

9. *Fakultativni protokol o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji*, (<http://www.astra.org.rs/wp-content/uploads/2008/07/Fakultativni-protokol-o-prodaji-dece-decjoj-prostituciji-i-decjoj-pornografiji.doc.pdf>, 20. 10. 2014).
10. Grupa autora, 1986, *Opšta enciklopedija, deo treći*, Beograd, Prosveta.
11. Home Office/National Offender Management Service and Scottish Executive, *Consultation on the possession of extreme pornographic material*, August 2005.
12. Игнатов, А. Н., Красиков, Ю. А., 2000, *Уголовное право России, Особенная часть*, Москва, Норма.
13. Jovašević, D., 2006, *Leksikon krivičnog prava*, Beograd, Službeni glasnik.
14. Кругликов, Л. Л., 1999, *Уголовное право России, Часть Особенная*, Москва, БЕК.
15. Lazarević, Lj., 2011, *Komentar Krivičnog zakonika*, Beograd, Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu.
16. Любавина, М. А., 2012, О преступлениях, связанных с распространением порнографических материалов или предметов, *Криминалист*, 2 (11).
17. Ministry of Justice, *Factsheet on the Criminal Justice and Courts Bill – Extension of the offence of Extreme Pornography (clause 16)*, February 2014.
18. Наумов, А. В., 2004, *Российское уголовное право, Особенная часть*, Москва, Юридическая литература.
19. Никулин, Н. Н., 1992, *Немецкая и австрийская живопись XV–XVIII веков (Эрмитаж)*, Санкт-Петербург, ИСКУССТВО-СПБ.
20. Парог, А. И., 2011, *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации*, Москва, Проспект.
21. Парог, А. И., Есаков, Г. А., Чучаев, А. И., Степалин, В. П., 2007, *Уголовное право России, Части Общая и Особенная*, Москва, Проспект.
22. Rot, N., 1990, *Opšta psihologija*, Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
23. Rot, N., 1969, *Psihologija ličnosti*, Beograd, Zavod za izdavanje udžbenika.
24. Schiller, F., 1967, *O lepom*, Beograd, Kultura.
25. Stojanović, Z., Perić, O., 2003, *Krivično pravo, Posebni deo*, Beograd, Pravni fakultet.
26. Vujaklija, M., 1997, *Leksikon stranih reči i izraza*, Beograd, Prosveta.

CRIMINAL REGULATION OF PORNOGRAPHY IN MODERN LEGISLATION

Vukan Slavković

SUMMARY

A great deal of the difficulty in discussing pornography results from lack of agreement over what is meant by the term. Pornographic material perpetrates images of women as sexual objects and, thus, can victimize

women directly or indirectly. The lack of consensus over the definition contributes to society's difficulty in determining the content of pornography. Pornographic production is more easily accessible than in the past, mainly because the Internet has created new opportunities for downloading and distributing such material. This practice presents unique challenges for the enforcement and prosecution of law, since crimes committed over the Internet are often envisioned as being borderless.

Key words: pornography, erotica, sexual activity, morals, obscenity.

Dostavljeno Redakciji: 28. jula 2014. god.

Prihvaćeno za objavljivanje: 9. decembra 2014. god.